

Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi

SUSBİD

Journal of Social Sciences Institute

YIL: 2022

CİLT: 10

SAYI: 1

Makale Adı /Article Name

KAYNAŞTIRMA ÖĞRENCİLERİNİN EMPATİK
EĞİLİMLERİNİN ENGEL TÜRÜ VE ÇEŞİTLİ
DEĞİŞKENLER AÇISINDAN İNCELENMESİ¹

ANALYSING OF THE EMPATHIC
TENDENCIES OF INCLUSION STUDENTS IN
TERMS OF DISABILITY TYPE AND VARIOUS
VARIABLES

Yazar

Gizem MURATLIOĞLU ERDAĞ (Katkı Payı: %50)

Yüksek Lisans Öğrencisi, Kırıkkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi, email: gizemerdag@gmail.com

ORCID ID: 0000-0002-4436-8507

Esra KARABAĞ KÖSE (Katkı Payı: %50)

Doç.Dr., Kırıkkale Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, e-mail: esrakarabag@gmail.com,

ORCID ID: 0000-0003-1367-7793

Yayın Bilgisi

Yayın Türü: Araştırma Makalesi

Gönderim Tarihi: 20 Nisan 2022

Kabul Tarihi: 20 Mayıs 2022

Yayın Tarihi: 30 Haziran 2022

Kaynak Gösterme

Murathioğlu Erdağ, G.-Karabağ Köse, E. (2022). Kaynaştırma Öğrencilerinin Empatik Eğilimlerinin Engel Türü Ve Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi, *Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 10 (1), s.88-102.

DOI: 10.53586/susbid.1106040

Not: Bu çalışma, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Etik Kurulu 18.11.2021 tarihli 11 oturum nolu kararı ile alınan izinle yürütülmüştür.

¹Bu araştırma Eğitimde Bütünleştirme Zirvesi'nde (21-22 Haziran 2022 -Ankara) sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

Öz

Bu araştırmanın amacı, kaynaştırma öğrencilerinin empatik eğilim düzeylerinin öğrencilerin demografik özellikleri açısından incelenmesidir. Betimsel tarama modelinin kullanıldığı araştırmanın örneklemini 2021-2022 eğitim öğretim yılında Ankara'da öğrenimini sürdüren 377 ortaokul öğrencisi oluşturmaktadır. Araştırmada ölçme aracı olarak KA-Sİ Çocuk ve Ergenler İçin Empatik Eğilim Ölçeği kullanılmıştır. Verilerin analizinde ise betimsel istatistikler ile t-testi ve ANOVA kullanılmıştır. Araştırma sonucunda, öğrencilerin bilişsel empati düzeylerinin duygusal empati düzeylerine göre daha yüksek olduğu görülmektedir. Araştırma bulguları engel türüne göre incelendiğinde, hafif düzey zihinsel yetersizliği olan öğrencilerin bulunduğu sınıflarda empatik eğilim düzeylerinin diğer engel türlerine göre anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Kaynaştırma öğrencilerinde cinsiyet değişkenine göre empatik eğilim düzeyine bakıldığında ise kız öğrencilerin empatik eğilim puan ortalamalarının erkek öğrencilerin empatik eğilim puan ortalamalarından anlamlı düzeyde yüksek olduğu görülmektedir. Anne eğitim düzeyi yüksek olan çocukların empatik eğilim düzeylerinin daha yüksek olduğu görülürken, baba eğitim düzeyi değişkenine göre çocukların empatik eğilim düzeyleri arasında istatistiki olarak anlamlı bir farklılaşma bulunamamıştır. Okul dışı sosyal, sanatsal, sportif, kültürel faaliyetlere katılım gösteren öğrencilerin empatik eğilim düzeylerinin katılmayan öğrencilere göre anlamlı ölçüde daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kaynaştırma Öğrencileri, Normal Gelişim Gösteren Öğrenciler, Empatik Eğilim, Ortaokul

Abstract

The aim of this study is to examine the empathic tendency levels of inclusive students in terms of their demographic characteristics. 377 secondary school students studying in Ankara in the 2021-2022 academic year comprise the sample of the study, in which the descriptive survey model was used. The KA-SI Empathic Tendency Scale for Children and Adolescents was used as a measurement tool in the study. In the analysis of the data, descriptive statistics and t-test and anova were used. As a result of the research, it was seen that the cognitive empathy levels of the students were higher than the emotional empathy levels. When the research findings were analyzed according to the type of disability, it was concluded that the levels of empathic tendency were significantly higher in the classes with mild intellectual disability students compared to other types of disability. When the level of empathic tendency in inclusive students is examined according to the gender variable, it is seen that the empathic tendency point averages of female students are significantly higher than the empathic tendency point averages of male students. While it was observed that the empathic tendency levels of the children with higher maternal education level were higher, there was no statistically significant difference between the empathic tendency levels of the children according to the father's education level variable. It was concluded that the empathic tendency levels of the students who participated in social, artistic, sportive and cultural activities out of school were significantly higher than the students who did not participate.

Keywords: Inclusion Students, Normally Developing Students, Empathic Tendency, Secondary School

GİRİş

Kaynaştırma eğitimi uygulamaları ile ilgili olarak Milli Eğitim Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı'nın verilerine göre Türkiye'de 319.881 özel gereksinimli ğrenci kaynaştırma sınıflarında eğitimlerini sürdürmektedir. Sadece ortaokullarda 5 milyon öğrencinin özel gereksinimi olan bireylerle birlikte kaynaştırma eğitimine devam ettiği görülmektedir (MEB, 2021). Diğer taraftan gerek veliler gerek öğretmenler tarafından akademik performans beklentisi, sosyal iletişim gibi farklı gerekelerle kaynaştırma eğitimine karşı bir direnç olduğu bilinmektedir. Bu bağlamda kaynaştırma eğitiminin özel gereksinimi olan öğrenciler kadar normal gelişimi olan öğrenciler üzerindeki olumlu etkilerine odaklanan çalışmalara yer verildiğinin alan yazın tarafından desteklendiği görülmektedir (Ataman, 2003; Kargın, 2004; MEB, 2010; Sucuoğlu ve Kargın, 2010). Kaynaştırma eğitimine katılan normal gelişim sahibi öğrencilerin sosyal becerileri ve akademik başarılarının olumsuz etkilenmediği, aksine bu öğrencilerin akademik başarılarını düşürmediği ve diğer öğrencilerle kurmuş oldukları iletişimin, işbirliği, problem zme, öz farkındalık ve kendine güven gibi becerilerini geliştirdiği ifade edilmektedir (Fryxell ve Kennedy, 1995; Salend, 1998; akt. Kargın, 2010; Aral ve Gürsoy, 2009). Rekabetçi eğitim sisteminin 21. Yüzyıl becerileri bağlamında öğrencileri hayata hazırlamakta yetersiz kaldığı ile ilgili eleştiriler öğrencilere akademik becerilerin yanı sıra empati, yaratıcılık, eleştirel düşünce gibi temel sosyal duygusal becerilerin kazandırılmasını daha önemli hale getirmektedir. Nakken ve Pijl (2002), normal okullara özel eğitim ihtiyaçları olan çocukları entegre etmenin, normal gelişim gösteren çocuklarla iletişim için artan fırsatlara yol aacağına ve bu durumun onların sosyal gelişimleri üzerinde olumlu bir etkisi olabileceğini belirtmektedir. Bu bağlamda kaynaştırma eğitiminin öğrencilerin empatik eğitimleri üzerindeki etkilerinin incelenmesi bu araştırmanın temel odağını oluşturmaktadır.

İnsan ilişkilerinin temel etkenlerinden birisi de bireyin çevresi ile sürekli iletişim halinde olmasıdır. Toplumsal hayatta bireyler karşısındaki kişi ile ilişkilerinde anlaşılmak ister. Günlük konuşma dilin de de sıklıkla kullanılan "empati" kavramı bireyin karşısındakini anlama gücü ile ifade edilmektedir (Kaya ve Siyez, 2010; Köksal-Akyol, Salı, ve Krkc, 2011; Yüksel, 2004). Diğer bir tanıma göre empati, başka bir kişinin duygusal durumunu anlayabilme ve bu duyguyu paylaşabilme ve o kişinin karşısındaki kişi ile kendi düşüncelerini benimseyerek özdeşleşmesi için olası nedenleri değerlendirebilme becerisini ifade eder (Burks ve Kobus 2012). Leijssen'e (2004) göre empati, başkalarını anlamının temel bir unsur olması sebebi ile bir başkasını tanımak, onları ve durumlarını anlamaya çalışmak ve uygun şekilde tepki vermek olarak tanımlamıştır. Empatik becerilerin, kişiler arası iletişim sorunlarını nleme konusunda önemi büyüktür (Dökmen, 2004). Empati insanların ilişkilerini ve karşılıklı iletişim becerilerini kuvvetlendirmeyi sağlayarak bireyler arasındaki problemlerin zamanla azalmasına ve zme kavuşmasına olanak sağlar (Keski ve Aykaç, 2014). İnsanlar karşılarındaki kişi tarafından anlaşıldığın da ve önemsendiğini hissettiğinde kendilerini daha iyi ve değerli hissederler. Bu nedenle empati becerisi kişiler arası ilişkilerin düzenlenmesi, kişilik gelişimine etkisi ve bireylerin özsaygı düzeylerinin gelişmesi açısından oldukça önemli bir konudur (Salı, 2013; Kalliopuska, 1992).

Empatinin, hem bilişsel hem de duygusal boyutlara sahip bir yapı olduğu ve bu ögelerin birbirleri ile ilişkili olduğu kabul edilmektedir (Clark ve diğerleri, 2019, Chlopan, Mccain, Carbonell, ve Hagen, 1985). Yakın zamanda yapılan araştırmalar nöral mekanizmalara veya empatinin ifadesine dayalı olarak empati kavramını bilişsel empati ve duygusal empati olarak ikiye ayırmıştır (Shamay-Tsoory ve diğerleri, 2009). Empatinin iki boyuttan oluştuğu şeklinde anlaşıldığı konusunda da fikir birliği vardır (Baron-Cohen ve Wheelwright, 2004; Lawrence ve diğerleri, 2004; Jolliffe ve Farrington, 2006; Shamay-Tsoory, 2011). Wlodarski (2015)'de empatiyi iki kategoride bilişsel ve duygusal empati olarak ele almıştır. Bilişsel empati, başkalarının düşünceleri ve duygusal durumlarını içsel durumlarını ifade ederken, duygusal empati başka bir kişiyle aynı duygusal durumu hissetmenin filogenetik olarak en erken empati sistemi olduğu şeklinde ifade etmektedir (De Waal, 2008; Gonzalez-Liencre ve diğerleri, 2013). Çocukların belirli bilişsel beceriler kazanmasından sonra oluşan bilişsel empatinin, duygusal empatiden daha geç geliştiği düşünülmektedir (De Waal, 2008; Shamay-Tsoory, 2011). İnsanlar empatiden yoksun olduklarında antisosyal davranışların yanında suç davranışı da sergileyebilirler. Bu nedenle, antisosyal davranışlarda bulunan bireylerin sosyal

etkileşimlerdeki bozuklukların altında empati eksiklikleri olduğu varsayılmıştır (Van Zonneveld ve diğerleri, 2017). Gürtunca (2013) empatik becerilerin artışı ile bireylerin sorun teşkil eden davranışlarında azalma olduğunu belirtmektedir. Saldırđan tutum ve anti sosyal davranışa sahip olan bireylerin empati eğitimi ile birlikte olumsuz davranışlarında azalma görülürken, sosyal becerilerinde gelişme olduğu görülmektedir (Yüksel, 2004).

Kaynaştırma eğitimi, genel eğitim ortamlarında özel gereksinimi olan çocukların ve normal gelişimi olan arkadaşları ile beraber destek eğitim hizmetlerinden faydalanarak eğitim almasıdır (Derman-Taner ve diğerleri, 2019). Kaynaştırma eğitiminden beklenen fayda, normal gelişim gösteren çocuklarla birlikte zaman geçiren özel gereksinimli çocukların sosyal açıdan desteklenmesi iken, bu eğitim uygulamasının her iki grupta yer alan çocuklara da fayda sağlaması beklenmektedir (Sucuoğlu ve Kargın, 2008; Kırcaali-İftar, 1998; Villa ve Thousand 1996). Kaynaştırma uygulamaları sadece özel eğitime ihtiyaı olan bireyler için değil, sınıfta ve okulunda bulunan tüm akranları içinde etkili bir eğitim uygulamasıdır. Özellikle etkileşimli ve iř birliğine dayalı olması sebebiyle kaynaştırma eğitimi verilen sınıfların, çocukların empati becerilerinin arttığı belirtilmektedir (Maine, 2013). Kaynaştırma eğitimi alan özel gereksinimli çocukların, diğer akranları ile etkileşim içinde olma, yardımlaşma, problem çözme, işbirliği, arkadaşlık becerileri geliştirme ve birbirlerinin ihtiyaı olduğunda yanında olarak destek sağladıkları düşünülmektedir (Stainback ve Stainback, 1992: Akt. Batu, Kırcaali-İftar ve Uzuner, 2004). Diğer taraftan özel gereksinimli bireylerin kaynaştırma eğitimi kapsamında aldıkları eğitim ile öğrencilerin anlaşılmadıklarını hissetmesi, iletişim çatışmaları yaşaması ve sınıf ortamından dışlanması aldıkları kaynaştırma eğitimini istenilen amaca ulaştıramamakla birlikte öğrencilerin kendilerini sosyal ortamdan dışlanma hissi oluşturarak ie kapanmalarına sebep olduğu görülmektedir. Özel gereksinimli bireylerin kendisini bulunduğu sınıfa ait hissetmesi, iletişim kanallarının kuvvetli olması ve anlaşıldığını hissetmesi oldukça önemlidir. Kendini ortama ait hissedenden özel gereksinimli birey için sosyal kabul ve kişilerarası iletişimin kuvveti sebebiyle empatik eğilim gerçekleşmiş olacak ve akran ğretimi amacına ulaşabilecektir. Okullarda sağlanan empatik sınıf atmosferi sayesinde kaynaştırma ğrencilerinin öğrenimi kolaylaşacak, topluma entegrasyonu gerçekleşecek ve kaynaştırma öğrencilerine uygulanan ötekileştirme, alay odağı olma ve kk görülme gibi olumsuz tutum ve davranışların sergilenmesi engellenerek akran ğretimi yapılması sağlanacaktır (Bahar, 2018).

Her birey anlaşılmak ve anlaşıldığını hissetmek ister bu da ancak empatik bir ortam ile oluşur. Kaynaştırma ğrencilerinin normal gelişim gösteren arkadaşları ile aynı ortamda eğitim görüyor olması ve eğitimin faydasını görmeleri empatik eğilim için çok önemli bir unsurdur. Normal gelişim gösteren öğrencilerin empatik yaklaşımı ve olumlu iletişimi kaynaştırma ğrencilerinin topluma ve çevresine adapte olmaları açısından çok önemlidir (Bahar, 2018). Kaynaştırma eğitimi verilen sınıflarda her iki gruptaki öğrencilerde farklılıklara yönelik bakış açısı geliştirmekte ve deneyimlemektedir (Specht, 2013). Zihinsel yetersizliği olan bireyler etkili karar verme, sorumluluk alma ve problemleri çözüme konusunda yeterli tecrübeye sahip olamamakla birlikte, normal gelişimi olan arkadaşlarının yerine kendini koyma, farklı bakış açılarına açık olma gibi becerilerde de zorluk yaşamaktadırlar (Greenspan, 1979 Akt. Sargent, 1991; ifti ve Sucuoğlu, 2004). Normal gelişim gösteren öğrencilerde ise farklılıklarla yaşama, bu farklılıkları kabul edebilme ve karşısındaki kişinin duygu ve düşüncelerini anlayabilme için empati becerisinin desteklenmesi gerekmektedir (nder, 2015). Öğretmenlerin zel gereksinimli öğrencilere yönelik tutumları ve ğretmen empatisinin bu çocuklara yönelik tutumlar üzerinde etkili olabilmektedir. Parchomiuk'a (2019) göre, empatik becerilere sahip öğretmenlerin özel gereksinimi olan öğrencilere empatik yaklaşımı ve doğru uygulamaları, sınıf ortamını düzenleme ve uygulanan etkililere fayda sağlama konusunda olumlu etkiler oluşurmaktadır.

Diğer öğrencilerden farklılıklarından dolayı özel gereksinimli öğrenciler, okulda akranları tarafından zorbalığa uğramakta ve tekileştirilebilmektedirler (Güleryüz, 2009). Bu nedenle özel gereksinimli çocukların buldukları sınıflarda etkili bir eğitim ortamı sağlanabilmesi için diğer öğrenciler tarafından kabulün sağlandığı ve akran baskısının olmadığı sınıf atmosferi sağlanması gerekmektedir. Wong (2008)'in yaptığı araştırmada özel gereksinimi olan öğrenciler ile normal gelişim gösteren öğrencilere

yönelik yaşanılan sorunlar ve yetersizlerin nedenlerine yönelik öğrencilere verilen bilgilendirmelerin normal gelişim gösteren öğrencilerin özel gereksinimli öğrenciye yönelik farkındalık kazandırdığı bu nedenle yardım etme davranışı gibi empatik becerileri artırıcı etkenlerin gözlemlendiği ve bu öğrencilerin sosyal doyumlarının arttığını ifade etmiştir. Benzer şekilde duygusal empati becerileri gelişmiş bireylerin zihinsel yetersizliği olan bireylere yönelik olumlu tutum içerisinde olduklarına ilişkin de araştırma sonuçları bulunmaktadır (Palak, Kirenko, Gindrich, Kazanowski ve Pielecki, 2009).

Buna ek olarak Derman-Taner, Cıvcık, Baykara ve znar (2019), yapmış oldukları araştırmada kaynaştırma eğitimi alan ve almayan öğrencilerin bakış açısı alma becerileri arasında bir fark olmadığını bulgulamış, bu öğrencilerin bakış açısı alma becerisi ile birlikte empatik becerilerinin farklı açılardan ele alınmasının gerektiği ve öğrencilerin kaynaştırma eğitimine engel türü değişkenine göre katılma durumuna (işitme, görme, bedensel, dikkat eksikliği, öğrenme güçlüğü, otizmliler) göre incelendiği çalışmalara ihtiyaç duyulduğunu ifade etmiştir.

Ele alınan bu kavramsal çerçevede, kaynaştırma ğrencilerinin empatik eğilim düzeylerinin kapsamlı olarak değerlendirilmesi önemli grlmştir. Bu çerçevede araştırmanın temel amacı, kaynaştırma ğrencilerinin empatik eğilimlerinin çeşitli değişkenlere göre incelenmesidir. Bu amaç doğrultusunda araştırmanın alt problemleri aşağıda ifade edilmiştir. Kaynaştırma ğrencilerinin;

- 1- Empatik eğilim düzeyleri, cinsiyet değişkenine göre anlamlı bir farklılık göstermekte midir?
- 2- Empatik eğilim düzeyleri, engel türü değişkenine göre anlamlı bir farklılık göstermekte midir?
- 3- Empatik eğilim düzeyleri, anne-baba eğitim durumu değişkenine göre anlamlı bir farklılık göstermekte midir?
- 4- Empatik eğilim düzeyleri, sosyal etkinliklere katılma değişkenine göre anlamlı bir farklılık göstermekte midir?

Yöntem

Evren ve rneklem

Betimsel tarama modelinde araştırmanın evrenini 2021-2022 eğitim ğretim yılında Ankara il merkezindeki resmi okullarda öğrenim gören 75.147 (Milli Eğitim İstatistikleri [MEB], 2021) 8. sınıf ğrencisi oluşturmuştur. Araştırma örneklemini ise basit tesadüfi rneklemeye yöntemi ile ulaşılan 377 ğrenci oluşturmuştur. Araştırmaya katılan öğrencilerin demografik bilgileri Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1. Demografik Bilgiler

DEMOGRAFİK ÖZELLİKLER	N	%
Cinsiyet		
Erkek	192	50.9
Kadın	185	49.1
Kaynaştırma Engel Türü		
Dikkat Eksikliği	90	23.9
Hafif Mental	120	31.8
Bedensel Engelli	87	23.1
Çoklu Engel	80	21.2
Anne Eğitim Durumu		

İlkokul ve altı	95	25.2
Ortaokul	83	22.0
Lise	136	36.1
Üniversite	63	16.7
Baba Eğitim Durumu		
İlkokul ve altı	59	15.6
Ortaokul	90	23.9
Lise	141	37.4
Üniversite	87	23.1
Okul Dışı Sosyal Etkinliklere Katılım		
Evet	143	37.9
Hayır	234	62.1
Toplam	377	100.0

Veri Toplama Aracı

Araştırmada, Kaya ve Siyez (2010) tarafından geliştirilen KA-Sİ Empatik Eğilim leği ergen formu kullanılmıştır. Dörtlü likert şeklinde derecelenen ölçek, bilişsel empati ve duygusal empati olmak üzere iki alt boyut ve 17 maddeden oluşmaktadır. Ölçeğin bilişsel empati alt boyutundaki 7 maddenin faktör yükleri .56 ile .76, ait oldukları alt boyut toplam puanları ile korelasyonları .52 ile .81, ölçeğin tümünden alınan puanlar ile korelasyonları .47 ile .70 arasında değişmektedir. Duygusal empati alt boyutundaki 10 maddenin faktör yükleri .49 ile .66, ait oldukları alt boyut toplam puanları ile korelasyonları .51 ile .83, ölçeğin tümünden alınan puanlar ile korelasyonları .52 ile .79 arasında değişmektedir (Kaya ve Siyez, 2010). Mevcut araştırma için ölçeğin güvenirlik düzeyini belirlemek amacıyla Cronbach Alfa katsayıları hesaplanmıştır. Cronbach-Alfa katsayıları bilişsel empati alt boyutu için .79, duygusal empati alt boyutu için .83 olarak hesaplanmıştır.

91

Verilerin Analizi

Veriler SPSS 20.0 paket programı ile analiz edilmiştir. Dağılımın normal dağılım gösterme durumunu incelemek amacıyla değişkenlerin basıklık ve arpıklık katsayıları incelenmiştir. Öğrencilerin empatik eğilim düzeylerinin cinsiyet ve okul dışı sosyal ve kültürel faaliyetlere katılım değişkenine göre farklılaşma düzeylerini değerlendirmek üzere *t*-testi kullanılmıştır. Sınıflardaki kaynaştırma ğrencilerinin engel türlerine göre ve anne baba eğitim durumuna göre farklılaşma durumu ise ANOVA testi ile değerlendirilmiştir. ANOVA sonuçlarına göre farkın kaynağını tespit etmek amacıyla Scheffe analizi yapılmıştır. Analizlerde anlamlılık düzeyi olarak .05 değerisi esas alınmıştır.

Bulgular

Araştırma değişkenlerini oluşturan duygusal ve bilişsel empati düzeylerine ilişkin betimsel istatistikler ve empatik eğilimin alt boyutları arasındaki korelasyon değerleri Tablo 2'de sunulmaktadır.

Tablo 2. Betimsel İstatistikler

	\bar{X}	SS	arpıklık	Basıklık	1	2
1. Duygusal Empati	2.78	.575	-.710	.043	1	

2. Bilişsel Empati 3.02 .643 -.669 .110 .628* 1

N=377; *p<.01

Tablo 2 incelendiğinde, öğrencilerin bilişsel empati düzeylerinin duygusal empati düzeylerine göre daha yüksek olduğu görülmektedir. Bilişsel empati ile duygusal empati arasında ise pozitif yönde gcl ve anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir.

Öğrencilerin empati düzeylerinin cinsiyet değişkenine göre farklılaşma düzeylerini değerlendirmek üzere t-testi sonuçları Tablo 3'te yer almaktadır.

Tablo 3. Cinsiyete göre t-testi sonuçları

	Cinsiyet	N	\bar{X}	SS	sd	t	p*
Empatik Eğilim	Kadın	185	3.14	.530	375	5.237	.00
	Erkek	192	2.93	.604			
Bilişsel Empati	Kadın	185	3.13	.591	375	4.943	.00
	Erkek	192	2.91	.680			
Duygusal Empati	Kadın	185	2.87	.545	375	4.726	.00
	Erkek	192	2.68	.592			

*p<.01

92

Araştırma bulguları, öğrencilerin empatik düzeyleri ile ($t_{(375)}=5.237$; p<.01), bilişsel empati ($t_{(375)}=4.943$; p<.01) ve duygusal empati ($t_{(375)}=4.726$; p<.01) düzeylerinin cinsiyet değişkenine göre istatistiki olarak anlamlı düzeyde farklılık gösterdiğini ortaya koymaktadır. Buna göre her üç değişkende de kadın öğrencilerin empati düzeylerinin erkek öğrencilere göre anlamlı lde daha yüksek olduğu görülmektedir.

Öğrencilerin empatik eğilimlerin sınıflarındaki kaynaştırma ğrencilerinin engel türlerine göre farklılaşma durumunu değerlendirmek üzere ANOVA testi yapılmıştır. ANOVA sonuçları Tablo 4'te sunulmaktadır.

Tablo 4. Engel türüne göre ANOVA sonuçları

	Engel Türleri	N	\bar{X}	SS	F	p	Fark Grubu
Empatik Eğilim	1. Dikkat eksikliği	90	3.05	.595	3.114	.026	2 ile 3 ve 4
	2. Hafif zihinsel	120	3.12	.529			
	3. Bedensel	87	2.98	.592			
	4. Çoklu engel	80	2.98	.594			
Bilişsel Empati	1. Dikkat eksikliği	90	2.78	.566	2.153	.092	-
	2. Hafif zihinsel	120	2.86	.528			
	3. Bedensel	87	2.74	.597			
	4. Çoklu engel	80	2.70	.616			
Duygusal Empati	1. Dikkat eksikliği	90	3.05	.676	3.344	.019	2 ile 3

2. Hafif zihinsel	120	3.09	.609
3. Bedensel	87	2.94	.641
4. Çoklu engel	80	2.99	.656

$p < .05$

Tablo 4 incelendiğinde, empatik eğilim düzeyinin ve duygusal empati alt boyutunun sınıftaki kaynaştırma öğrencisinin engel türü değişkenine göre anlamlı farklılaşma gösterdiği anlaşılmaktadır ($F_{(3, 373)}=3.114$, $F_{(3, 373)}=3.344$; $p < .05$). Farkın hangi gruplardan kaynaklandığını tespit etmek amacıyla Scheffe analizi yapılmıştır. Analiz sonuçlarına göre, hafif zihinsel kaynaştırma grupları ile bedensel ve çoklu engel kaynaştırma grupları arasında genel empatik eğilim düzeyleri anlamlı lde farklılaşmaktadır. Duygusal eğilim alt boyutunda ise farkın kaynağı hafif zihinsel engelli kaynaştırma grubu ile bedensel engelli kaynaştırma grupları arasındadır. Buna göre hafif zihinsel engelli öğrencilerin olduğu sınıflarda empatik eğilim düzeylerinin anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu söylenebilir.

Öğrencilerin empatik eğilimlerin anne eğitim durumu değişkenine göre farklılaşma durumunu değerlendirmek üzere ANOVA testi yapılmıştır. ANOVA sonuçları Tablo 5'te sunulmaktadır.

Tablo 5. Anne eğitim durumuna göre ANOVA sonuçları

	Eğitim Düzeyleri	N	\bar{X}	SS	F	p	Fark Grubu
Empatik Eğilim	1. İlkokul ve altı	95	3.06	.496	2.085	.101	-
	2. Ortaokul	83	3.08	.520			
	3. Lise	136	3.16	.479			
	4. Üniversite	63	3.05	.493			
Bilişsel Empati	1. İlkokul ve altı	95	2.83	.501	1.156	.326	-
	2. Ortaokul	83	2.82	.524			
	3. Lise	136	2.88	.494			
	4. Üniversite	63	2.79	.534			
Duygusal Empati	1. İlkokul ve altı	95	2.99	.577	3.103	.026	1 ile 2-3-4
	2. Ortaokul	83	3.07	.587			
	3. Lise	136	3.15	.559			
	4. Üniversite	63	3.09	.566			

$p < .05$

Tablo 5 incelendiğinde, duygusal empati alt boyutunun anne eğitim durumu değişkenine göre anlamlı farklılaşma gösterdiği anlaşılmaktadır ($F_{(3, 373)}=3.103$, $p < .05$). Farkın hangi gruplardan kaynaklandığını tespit etmek amacıyla Scheffe analizi yapılmıştır. Analiz sonuçlarına göre, ilkokul ve altı eğitim düzeyindeki anneler ile daha eğitimi annelerin çocukları arasında daha eğitimi anneler lehine anlamlı bir farklılaşma söz konusu olduğu söylenebilir.

Öğrencilerin empatik eğilimlerin baba eğitim durumu değişkenine göre farklılaşma durumunu değerlendirmek üzere ANOVA testi yapılmıştır. ANOVA sonuçları Tablo 6'da sunulmaktadır.

Tablo 6. Baba eğitim durumuna göre ANOVA sonuçları

	Eğitim Düzeyleri	N	\bar{X}	SS	F	p	Fark Grubu
Empatik Eğilim	1. İlkokul ve altı	59	3.12	.511	.714	.544	-
	2. Ortaokul	90	3.09	.489			
	3. Lise	141	3.07	.514			
	4. Üniversite	87	3.13	.458			
Bilişsel Empati	1. İlkokul ve altı	59	2.87	.499	1.157	.325	-
	2. Ortaokul	90	2.84	.517			
	3. Lise	141	2.79	.526			
	4. Üniversite	87	2.86	.483			
Duygusal Empati	1. İlkokul ve altı	59	3.06	.586	.485	.693	-
	2. Ortaokul	90	3.05	.538			
	3. Lise	141	3.08	.611			
	4. Üniversite	87	3.12	.530			

p<.05

Tablo 6 incelendiğinde, baba eğitim düzeyinin çocukların empatik eğilim düzeyleri üzerinde anlamlı bir farklılık oluşturmadığı görülmektedir.

Öğrencilerin empati düzeylerinin okul dışı sosyal ve kültürel faaliyetlere katılım değişkenine göre farklılaşma düzeylerini değerlendirmek üzere t-testi yapılmıştır. Analiz sonuçları Tablo 7'de yer almaktadır.

Tablo 7. Sosyal ve kültürel faaliyet katılımına göre t-testi sonuçları

	Faaliyet Katılımı	N	\bar{X}	SS	sd	t	p*
Empatik Eğilim	Evet	143	3.17	.471	375	3.303	.00
	Hayır	234	3.05	.506			
Bilişsel Empati	Evet	143	3.16	.523	375	3.140	.00
	Hayır	234	3.03	.599			
Duygusal Empati	Evet	143	2.90	.496	375	2.578	.01
	Hayır	234	2.80	.516			

*p<.01

Tablo 7 incelendiğinde, öğrencilerin empatik eğilim düzeylerinin hem toplam ölçek puanlarında ($t_{(375)}=3.303$; p<.01), hem de bilişsel empati ($t_{(375)}=3.140$; p<.01), ve duygusal empati ($t_{(375)}=2.578$; p<.01), alt boyutlarında okul dışı, sosyal kültürel faaliyetlere katılım değişkenine göre istatistiki olarak anlamlı düzeyde farklılık gösterdiğini ortaya koymaktadır. Buna göre her üç değişkende de sosyal ve kültürel faaliyetlere katılan öğrencilerin empati düzeylerinin katılmayan öğrencilere göre anlamlı lde daha yüksek olduğu görülmektedir.

Tartışma, Sonuç ve neriler

Bu araştırmada, kaynaştırma ğrencilerinin empatik eğilim düzeylerini öğrencilerin demografik özellikleri bağlamında detaylı olarak incelemek amaçlanmıştır. Kaynaştırma ğrencilerinin bilişsel ve duygusal empati düzeyleri; engel türü, cinsiyet, anne-baba eğitim düzeyleri ve okul dışı sosyal, sanatsal, sportif, kültürel faaliyetlere katılım değişkenlerine göre incelenmiştir.

Araştırmanın temel bulguları, öğrencilerin bilişsel empati düzeylerinin duygusal empati düzeylerine göre daha yüksek olduğunu ortaya koymaktadır. Empatinin bilişsel yn muhatabının hislerini anlamayı, duygusal yönü ise hissettiğini hissetmeyi ifade etmektedir (Gladstein, 1983'ten aktaran Dökmen, 1988). Öğrencilerin bilişsel empati düzeylerinin duygusal empati düzeyine göre daha yüksek çıkmış olması, öğrencilerin çoğunluğunun karşısındaki kişinin duygusal durumunu biliş düzeyinde farkında olduğunu ve anladığını ancak başkalarının duygularına karşı duygusal tepki gösterme ve onların duygularını deneyimleme düzeylerinin daha düşük olduğunu ifade etmektedir. Alanyazında da bilişsel empatinin, çocuklar belirli bilişsel beceriler kazandıktan sonra, duygusal empatiden daha geç geliştiği de düşünülmektedir (De Waal, 2008; Shamay-Tsoory, 2011). Yüksel'e (2004) göre ilişki kurduğu kişiler ve olaylar hakkında yeterli düzeyde bilgi düzeyine ulaşan çocukların bilişsel empati seviyesinin yüksek olma olasılığı da bir o kadar yükselmektedir. Empatik sınıf algısının okula aidiyet duygusunu artırdığına yönelik araştırmalar (Sarı ve zgk, 2014) dikkate alındığında, empatik sınıf ortamının oluşturulması, hem özel gereksinimi olan öğrenciler hem de normal gelişim gösteren öğrencilerin kendilerini okulun bir parçası hissetmesi ve böylece hem akademik hem de sosyal becerilerinin gelişmesi açısından oldukça önemlidir. Buna göre kaynaştırma sınıflarında öğrencilerin bilişsel düzeydeki farkındalıklarının duygusal düzeyde desteklenmesine yönelik çalışmalar yapılabilir, bu konuda öğretmenlere eğitimler verilebilir. Öğrencilerin sınıf ortamını kendilerini sınıfa ait hissedebilecekleri şekilde düzenlemesi çocuklar arasında iletişimi kuvvetlendirerek karşısındaki kişinin duygusunun anlama konusunda daha etkili olabilir ve böylece duygusal empatik becerilerin gelişim desteklenebilir. Çocukların birlikte daha fazla sosyo-kültürel faaliyetlere katılım göstermeleri birbirlerini daha fazla anlamalarını sağlayabilir. Aynı zamanda okulda duyguları tanıma, anlama ve fark etme üzerine sosyal duygusal becerileri geliştirici etkinliklerin yapılmasının da duygusal empati becerilerinin geliştirmesini sağlayacağı düşünülmektedir.

Araştırma sonucunda elde edilen diğer bir bulgu ise kaynaştırma sınıflarında empatik eğilim düzeylerinin engel türüne göre farklılık göstermiş olmasıdır. Buna göre hafif zihinsel yetersizliği olan öğrencilerin olduğu sınıflarda empatik eğilim düzeylerinin anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu söylenebilir. Townsend ve arkadaşlarının (1993), kaynaştırma uygulamalarına daha fazla olanak sağlayan özel gereksinimli öğrencilerin bulunduğu okullarda yaptığı araştırmada, normal gelişimi olan çocukların zihinsel yetersizliği olan arkadaşlarına yönelik tutum ve davranışlarının, kaynaştırma uygulamalarına daha az imkan sağlayan okullara oranla kaynaştırma uygulamalarına fazla imkan sağlayan okullarda daha pozitif tutum ve davranış içerisinde olduğunu göstermektedir. Bu sonuç hafif zihinsel yetersizliği olan öğrencilerin akranları tarafından diğer yetersizliği olan öğrencilere göre daha iyi anlaşıldığını ve normal gelişim gösteren öğrencilerin kendilerini onların yerine koyarak etkili iletişim kurabildiklerini ve iyi arkadaşlık ilişkileri olduğunu göstermektedir. Diğer engel türüne sahip öğrencilerin bulunduğu kaynaştırma sınıflarında empatik eğilim düzeylerinin düşük çıkmış olmasının sebebi ise dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğu ve çoklu engel yetersizliğine sahip olan öğrencilerin saldırgan davranışlar sergilemesi ve öğrencilerin sınıf içi olumsuz davranış sergileyen akranlarına yönelik olumsuz tutum geliştirmesinden kaynaklanıyor olabilir. Yapılan araştırmalar bu sonuçları destekler niteliktedir. Swaim ve Morgan (2001) otizm spekturum bozukluğu olan öğrenciler ile yapmış oldukları araştırmada, normal gelişim gösteren kız öğrencilerin otistik tavırlar sergileyen öğrencilere olumsuz tutum ve davranış içerisinde olduğu sonucuna ulaşmıştır. Yine Ayrıl ve arkadaşlarının yapmış oldukları çalışmada (2013), kaynaştırma ğrencilerinin sosyal kabul düzeylerini engel trlerine göre belirlemek amaçlamıştır. En yüksek sosyal kabul düzeyinin görme yetersizlik engel türüne sahip öğrencilere ait olduğu, sonrasında ise zihinsel, bedensel, yaygın gelişim bozukluğu ve özel öğrenme güclüğü tanılı öğrencilerin takip ettiği grlmştir. Ayrıca Okagaki, Diamond, Kontos ve Hestenes (1998), normal gelişim gösteren öğrencilerin özel gereksinimi olan öğrencilere yönelik tutum ve davranışlarında özel gereksinimi olan sınıf arkadaşlarıyla kurdukları etkili iletişim becerileri ve bu becerilerin kullanılma sıklığının yüksek olmasının etkili olduğuna dair

araştırmaların var olduğunu belirtmişlerdir. Elde edilen sonuçlar düşünüldüğünde hafif zihinsel yetersizliğe sahip öğrencilerin bulunduğu sınıflarda öğrencilerin etkileşim düzeylerinin iyi olmasının empatik eğilimi artırdığı, dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğu, bedensel yetersizliği ve çoklu engel yetersizliği olan öğrencilerin ise akranları ile etkileşim düzeylerinin yeterli düzeyde olmamasının empatik eğilim düzeylerinin düşük olmasına sebep olduğu düşünülebilir. Bu türdeki sınıflarda normal gelişim gösteren öğrencilere kaynaştırma ğrencilerinin yaşadıkları iletişim sorunlarının nedenlerine yönelik farkındalık eğitimi düzenlenirken, kaynaştırma öğrencilerine de iletişim becerilerini kuvvetlendirmeye yönelik faaliyetler düzenlenebilir. Her iki gruba yönelik etkinlik temelli iletişim becerilerini artırmaya yönelik programlarının uygulanması empatik eğilim düzeylerini artıracadığı düşünülmektedir.

Kaynaştırma ğrencilerinde cinsiyet değişkenine göre empatik eğilim düzeylerine bakıldığında ise kız öğrencilerin erkek öğrencilerin empatik puanlarından duygusal, bilişsel ve toplam empati düzeylerine göre yüksek olduğu tespit edilmiştir. Yapılan birçok araştırmada aynı sonuçlara ulaşılmakla birlikte kadınların empatik eğilim seviyelerinin erkeklerden daha yüksek çıktığı görülmüştür (Schieman ve Van Gundy, 2000; Rueckert ve Naybar, 2008). Derman-Taner (2013) ailesel faktörlerin empati becerileri üzerindeki etkisini incelediği araştırmasında kız öğrencilerin erkek öğrencilere göre empatik beceri kurabilme konusunda daha başarılı olduğu sonucuna ulaşmıştır. Durak ve Vurgun'un (2006), Rehber'in (2007), Seymen'in (2007) empatik eğilimleri cinsiyet değişkenine göre incelemiş oldukları araştırma bulguları da kadınların erkeklerden empatik beceri konusunda daha yüksek başarı elde ettiklerini göstermektedir. Bu durum cinsiyet açısından kadınların duygusal bir yapısının olması, anne adayı olma durumu, annelik içgüdüsü, merhamet ve şefkat duygularına erkeklere göre daha yoğun hissetmeleri ile ilişkili olduğu yönünde değerlendirilmiştir. Derman-Taner'in (2013), empatik becerileri konu alan araştırmasının sonucuna göre kız öğrenciler, erkek öğrencilere göre daha fazla empatik becerilere sahiptir. Güngör ve Aytar (2012), anne-baba tutumlarının empatik beceri düzeyleri ile ilişkini ele almış oldukları araştırmada kadın öğrencilerin anne baba tutumlarının empatik beceri üzerindeki etkisinin erkek öğrencilerin empati becerilerine göre daha yüksek olduğu görülmüştür. Burada toplumun kız çocuklarına bakış açısı ve yetiştirilme tarzından kaynaklı olduğu düşünülebilir. Kız çocuklarının duygusal yönlerinin daha fazla gelişmiş olması daha iyi dinleme, karşısındakini kendisinin yerine koyma, yardımsever ve anlayışlı olmalarını sağlamakta ve bu nedenle empati becerileri yüksek çıkmaktadır. Erkek ocukların empatik becerilerinin düşük çıkması ise duygusal yönlerinin fazla gelişmemiş olması, karşı tarafı etkili dinleyememe ve kendini karşısındaki kişinin yerine koyma ve kendini rahat ifade edememesinden dolayı olduğu düşünülebilir. Bu nedenle okullarda kız ve erkek öğrencilere duyguların cinsiyet farklılığı taşımadığı konusunda okulda etkinlik temelli faaliyetler ve duyguları ifade etmenin önemin ifade eden tiyatro oyunları uygulanabilir. Ailelere kız çocuklarını empatik becerilerini güçlü kılan yaklaşımları erkek çocuklara da sergilemeleri konusunda aile farkındalık eğitimi düzenlenebilir. Bu bulguların aksine kadınlar ve erkeklerin empatik eğilim düzeyini farklılık göstermediğine ilişkin araştırma sonuçları da mevcuttur (Toussaint ve Webb, 2005). Yılmaz ve Akyel (2008), Genç ve Kalafat (2008) araştırmaları ile kadınlar ve erkeklerin empatik eğilim düzeyleri arasında farklılık gösteren bir sonuca rastlamamışlardır. Dinçyürek (2004) niversite eğitimi alan kadın ve erkek öğrencilerin empatik eğilim becerilerinin düzeylerinde bir farklılaşma bulgusuna ulaşmamıştır. Bu bağlamda cinsiyet değişkeninin empatik eğilim seviyesini doğrudan etkilediği sonucuna ulaşmak pek doğru olmayacaktır.

Kaynaştırma ğrencilerinde anne eğitim durumu değişkenine göre ilkokul ve altı eğitim düzeyindeki anneler ile daha eğitimi annelerin çocukları arasında daha eğitimi anneler lehine anlamlı bir farklılaşma olduğu görülmüştür. Yapılan araştırma sonuçları da elde edilen sonuçlar ile benzerlik göstermektedir. Köseoğlu (2013), Dereli ve Alpay (2012), Sayın (2010) tarafından yapılan çalışmalarda empatik eğilim düzeyinin annenin eğitim seviyesi ile ilişkili olduğu konusunda farklılıklar görülmüştür. Demiral (2017), anne eğitim seviyesi yükseldikçe empatik eğilimin arttığını niversite öğrencileri ile yapmış olduğu çalışmada bulgulamıştır. Aynı şekilde yapılan araştırmalar incelendiğinde araştırma sonucumuzla benzerlik gösteren farklı çalışmaların olduğu sonucuna da ulaşılmıştır (Akar, 2014: 52; elik, 2014; Dereli ve Alpay, 2012: 1254; Sayın, 2010). Ayrıca Köseoğlu (2013), Dereli ve Alpay (2012), Sayın (2010) tarafından yapılan çalışmalarda annenin eğitim seviyesinin artmasının öğrencilerin empatik becerileri konusunda

artış göstermesine neden olduğunu gösterir niteliktedir. Derman-Taner (2013) ise anne eğitim durumu yüksek lisans düzeyinde olan öğrencilerin empatik becerilerine yönelik yapmış olduğu çalışma ile yüksek lisans eğitimi alan annelerin çocuklarının empatik seviyelerinin yüksek olduğu sonucuna ulaşmıştır. Elde edilen bu bulgular sonucunda bakıldığında empatik eğilim düzeyinin anne eğitim düzeyine göre farklılaşma gösterme nedenlerinin anne çalışma durumuna bağlı olarak sosyoekonomik düzeyin artması ve çocuklarında buna bağlı olarak daha olumlu ilişkiler geliştirmesinden kaynaklı olduğu düşünülebilir. Annesi alışmayan helikopter anneye sahip çocuklarda her ihtiyacını annesinin gidermesi ve müdahale etmesi sonucu başkalarını düşünme ve kendini karşısındakinin yerine koyma davranışı gelişmemiş olabilir. Bu nedenle eğitim seviyesi düşük olan velilere yönelik okullarda, halk eğitim merkezlerinde eğitimler düzenlenebilir. Okul psikolojik danışmanı velilerle bireysel görüşmeler gerçekleştirebilir. Empatik eğilimleri yüksek olan kişiler, çevresindeki insanlara yardımda bulunan kişilerdir (Dökmen, 2018). Bu nedenle öğretmenlerin yardımlaşmayı temel alan konular ve etkinlikler yapması ve sınıfta olumlu bir sınıf iklimi oluşturması sağlanarak öğrencilerin empatik becerilerini arttırması sağlanabilir. Bu bulguların aksi yönde empatik eğilim ile anne eğitim durumu arasında bir ilişkinin olmadığını ifade eden araştırmalarda görülmektedir. Yazıcı (2018)'nın araştırmasında lisans ğrencilerinin empatik düzeylerinin anne eğitim durumuna göre değişenlik göstermediği ve Hasdemir (2007)'in ergenlerin empatik düzeylerinin anne eğitim durumuna göre farklılık göstermediği araştırmalarında görülmüştür.

Bulgular sonucunda anne eğitim durumu ile duygusal empati alt boyutu arasında bulunan anlamlı farklılaşmanın aksine baba eğitim durumu ile empatik eğilim düzeyi arasında anlamlı bir farklılaşma olmadığı görülmektedir. Yavuz (2019) zel yeteneği olan ve özel yeteneği olmayan öğrencilerin empatik becerilerine yönelik yapmış oldukları araştırma ile babanın eğitim düzeyi değişkenin empatik eğilim düzeyleri konusunda değişenlik göstermediği sonucuna ulaşmıştır. Benzer bir sonuç ile Demiralp (2017: 69) niversite ğrencilerinin empatik eğilim düzeylerini incelediği araştırmasında baba eğitim düzeyi ile empatik eğilim arasında bir ilişki bulunmadığını vurgulamıştır. Gümüş ve Tan (2015), normal gelişim düzeyindeki öğrencilerin kaynaştırma öğrencilerine yönelik tutumlarını ele aldıkları araştırmada babası ilkokul mezunu ve yüksekokul mezunu olan öğrencilerin kaynaştırma eğitimi alan öğrencilere karşı tutumlarının yüksek olduğu bulgusunu elde etmiştir. Çekin (2013), baba meslek değişkenin öğrencilerin prososyal davranışlarına yönelik yönelik imam hatip öğrencileri ile yapmış olduğu araştırmada prososyal davranışların baba meslek değişkenine göre farklılık göstermediği sonucuna ulaşmıştır. Akar (2014) ise empatik eğilim ve babanın eğitim durumuna yönelik psikolojik danışma ve rehberlik ve psikoloji öğrencileri ile yapmış olduğu araştırmada baba eğitim durumunun empatik eğilimi etkilediği bulgusuna ulaşmıştır. Yapılan araştırmalar sonucunda baba eğitim seviyesinin empatik eğilim becerilerini etkilemesi konusunda bir etkisinin olmadığı düşünülmektedir.

Kaynaştırma ğrencilerinde okul dışı sosyal, sanatsal, sportif, kültürel faaliyetlere katılım değişkenine göre empatik eğilim düzeyinin üç alt boyuta göre de anlamlı düzeyde farklılık gösterdiği bulgusuna ulaşılmıştır. Buna göre her üç değişkende de sosyal ve kültürel faaliyetlere katılan öğrencilerin empatik eğilim düzeylerinin katılmayan öğrencilere göre anlamlı lde daha yüksek olduğu görülmektedir. Yapılan araştırmalarda elde edilen bulguları destekler niteliktedir. Nopembri ve ark. (2017), yapmış oldukları araştırmada beden eğitimi ve spor derslerinin öğrencilerin iletişim ile sosyal farkındalık becerilerine etkilerini incelemiş ve spor faaliyetlerine katılım gösteren öğrencilerin etkili iletişim kurma becerileri, farkındalık düzeyleri gelişimi ve empatik beceriler konusunda yüksek sonuçlar elde ettiği sonucuna ulaşılmıştır. Dalkılıç (2011) sporun öğrencilerin bireylerle iletişim kurma seviyesini arttırdığı gibi öğrencilerin sosyalleşmesine de büyük lde katkısı olduğunu ifade etmiştir. Baki (2019), niversite ğrencilerinin fiziksel olarak aktiviteye katılma, iletişim becerileri ve problem zme becerileri arasındaki etkiyi incelediği araştırmasında fiziksel olarak sportif faaliyetlere katılan öğrencilerin iletişim becerilerinin kuvvetli olduğu ve herhangi bir sorunla karşılaştıklarında daha hızlı ve etkili problem zme becerileri olduğunu bu nedenle bu becerilerin fiziksel aktiviteye katılma durumu arttı yükseldiği bulgusuna ulaşmıştır. zbalta (2019), spor faaliyetinde bulunan ve bulunmayan öğrencilerin iletişim becerileri ile empatik becerilerini incelediği araştırmada spor yapan gençlerin iletişim becerilerinin geliştiği ve karşısındaki kişiyi anlama ve kendi yerine koyma konusunda becerilerinin kuvvetli olduğu ve bu nedenle

empatik eğilim düzeylerinin yüksek olduğu sonucuna ulaşmıştır. zdi (2005) sportif faaliyetlerde bulunan kadınların empatik eğilim seviyelerinin ve sosyal ortamda etkili iletişim kurarak sosyalleşme becerilerinin sportif faaliyetlerde bulunmayan kadınlara göre daha yüksek olduğunu tespit etmiştir. Elde edilen bulgulardan hareketle öğrencilerin sosyal etkinliklere katılımının empatik eğilimlerini olumlu düzeyde artırdığı sonucuna ulaşılabilir. Bu bağlamda empatik becerileri düşük olan öğrencilere yönelik okul ve okul dışı sosyol kültürel faaliyetlere yoğunluk verilmesi sağlanabilir. Okulda ailelerin çocukları ile birlikte katılabilecekleri sosyal etkinlik faaliyetleri okul tarafından düzenlenebilir ve ailelere sosyal etkinlikler konusunda yol gösterilebilir. Dökmen (1988)'e göre bireyin empati yapabilmesi onun empatik eğilimine bağlıdır ve olumsuz tutum ve davranış sergileyen bireylerin karşısındaki kişilere empatik tavır içerisinde olma olasılıkları çok düşüktür. Sporun iletişim becerilerini artırma ve olumlu davranış geliştirme konusunda faydaları düşünüldüğünde okullarda sportif faaliyetlere ağırlık verilmesinin faydalı olacağı düşünülmektedir.

Özellikle kaynaştırma ğrencilerinin empatik eğilim düzeylerinin düşük olmasına neden olan etkenlerin belirlenmesi ve bu etkenleri ortadan kaldırmaya yönelik yapılabilir faaliyetler ile bu öğrencilerin empatik eğilim düzeylerinin yükseltilmesi ve aldıkları eğitimin kalitesinin arttırılması sağlanabilir. Engel türü değişkeni göz önünde bulundurulduğunda sınıflarında hafif düzeyde zihinsel yetersizliği olan kaynaştırma ğrencilerinin empatik eğilimleri ile sınıflarında diğer tanısı bulunan kaynaştırma ğrencilerinin genel empatik eğilimleri arasında anlamlı bir fark vardır. Diğer engel türüne sahip öğrencilerin empatik eğilim düzeylerinin arttırılmasına yönelik hem kaynaştırma öğrencileri ile hem de normal gelişimi olan öğrencilerle etkili faaliyetler yürütülebilir. Okullarda empatik becerilerin geliştirilmesine yönelik etkinlik temelli programlar uygulanabilir. Kız ocukların empati kurma becerilerinin daha fazla gelişmiş oldukları görülmektedir. Kız ocukların empatik davranışlarının toplum tarafından olumlu karşılanırken aksi yönde erkek çocukların empatik davranışlarının olumlu olduğu durumlarda toplum tarafından desteklenmediği düşünülebilir. Erkek ocukların empatik davranışlarının toplum tarafından desteklenmesi halinde onlarda da kız çocuklarda görülen becerilerin gelişebileceği düşünülmektedir. Empatik becerilerin arttırılması için çocukların faydası göz önünde bulundurulacak ğretmen, aile, yönetici ve diğer işbirlikçilerin bir arada çalışması faydalı olacağı düşünülmektedir. Bu konuda yapılacak olan çalışmalara ağırlık verilmesi ve ilerinin yetişkini olacak bu çocukların empatik becerileri yaşam biçimi haline getirilmesi uygun görülmektedir.

Kaynakça

Akar, A. (2014). *PDR ve psikoloji programı ğrencilerinin empatik eğilimleri ve narsisistik kişilik özelliklerinin incelenmesi* (Yüksek lisans tezi). Toros Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mersin.

Aral, N. ve Gürsoy, F. (2009). *zel eğitim gerektiren çocuklar ve özel eğitime giriş*. İstanbul: Morpa Kültür Yayınları.

Ataman, A. (2003). Sınıfta iletişimde karşılaşılan davranış problemleri. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 1(3), 0-0.

Aykaç, M. ve Keski, Y. (2014). İletişim engellerinin aile içi iletişime etkisini incelemede yaratıcı drama yönteminin kullanımına ilişkin katılımcı görüşleri. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 183 (183) , 121-144.

Ayral, M., zcan, ř., Can, R., nl, A., Bedel, H., şengün, G. ve ağlar, K. (2013). Kaynaştırma ğrencilerinin sosyal kabul düzeyleri. *Uluslararası zel Eğitim Kongresi*, Konya.

Bahar, M. (2018). *Kaynaştırma ğrencisi bulunan sınıfların empatik eğilimlerinin incelenmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırşehir.

Baki, E. (2019). *Gençlerin spora katılım düzeylerine göre iletişim becerileriyle problem zme yeteneklerinin incelenmesi (Erzurum ili rneği)* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Erzincan.

Baron-Cohen, S. ve Wheelwright, S. (2004). Empati katsayısı: bir asperger sendromlu veya yüksek işlevli otizmli yetişkinlerin ve normal cinsiyet farklılıklarının araştırılması. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 34, 163-175. doi: 10.1023 / B: JADD.0000022607.19833.

Batu, S. , İftar, G. K. ve Uzuner, Y. (2004). Özel gereksinimli öğrencilerin kaynaştırıldığı bir kız meslek lisesindeki öğretmenlerin kaynaştırmaya ilişkin görüş ve nerileri. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi zel Eğitim Dergisi*, 5 (02) .

Burks, D.J. ve Kobus, A.M. (2012). The legacy of altruism in health care: The promotion of empathy, prosociality and humanism. *Medical Education* 46(1), 317-325. Doi:10.1111/j.1365-2923.2011.04159.

Chlopan, B. E., Mc Cain, M. L., Carbonell, J. L., ve Hagen, R. L. (1985). Empathy: Review of available measures. *Journal of Personality and Social Psychology*, 48(3), 635-653.

Clark, M., Robertson M. ve Gen S. (2019). I feel your pain: A critical review of organizational research on empathy. *Article in Journal of Organizational Behavior*, 40(2). doi: 10.1002/job.2348.

ekin, A. (2013). İmam hatip lisesi ğrencilerinin prososyal davranış eğilimleri zerine nicel bir inceleme. *Journal of International Social Research*, 6(28), 34-45.

etin, C.N. ve Güngör- Aytar, A. (2012). İlköğretim dördüncü sınıf ğrencilerinin empatik beceri düzeyleri ile algıladıkları anne baba tutumlarının incelenmesi. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 20(2), 473-488.

Dalkılıç, M. (2011). *İlköğretim ğrencilerinin sportif faaliyetlere katılım düzeyi ve iletişim becerileri arasındaki ilişkilerin incelenmesi* (Yüksek Lisans Tezi). Karamanoğlu Mehmet Bey Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Karaman.

De Waal, F.B. (2008). Putting the altruism back into altruism: The Evolution of Empathy. *Annual Review of Psychology*, 59, 279-300.

Demiralp, C. (2017). *niversite ğrencilerinin empatik eğilimleri ile narsistik kişilik özellikleri ve eleştirel düşünme arasındaki ilişkinin incelenmesi* (Yüksek Lisans Tezi). Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.

Dereli, E. ve Alpay, A. (2012). Ortaöğretim ğrencilerinin empatik eğilimleri ve işbirliği yapma karakterlerinin insani değerlerini yordaması ve bu özelliklerinin incelenmesi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri Dergisi*, 12(2), 1249-1261.

Derman-Taner, M. (2013). Çocukların beceri düzeylerinin ailesel etmenlere göre belirlenmesi. *International Journal of Social Science*, 6(1), 1365-1382.

Derman-Taner, M., Cvcik Y., Baykara S. ve zınar S.(2019). Sınıflarında kaynaştırma ğrencisi olan ve olmayan 4-6 yaş çocuklarının bakış açısı alma becerilerinin belirlenmesi. *Trakya Eğitim Dergisi*, 9(3), 580-589.

Dinçyürek, S. (2004). Üniversite ğrencilerinin empatik becerilerinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. *Marmara Coğrafya Dergisi*, 10, 95-116.

Dökmen, . (1988). Empatinin yeni bir modele dayanılarak ölçülmesi ve psikodrama ile geliştirilmesi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 2(1-2), 155- 190. doi: 10.1501/Egifak_0000000999.

Dökmen, . (2004). *Sanatta ve günlük yaşamda iletişim çatışmaları ve empati*. İstanbul: Sistem Yayıncılık.

Dökmen, . (2018). *İletişim atışmaları ve empati*. İstanbul: Sistem Yayıncılık.

Durak, F. ve Vurgun, N. (2006). Takım sporları açısından empati ve takım birlikteliği ilişkisi. *Spormetre Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 4(2), 73-77.

Genç, S. Z. ve Kalafat, T. (2008). Öğretmen adaylarının demokratik tutumları ile empatik becerilerinin değerlendirilmesi üzerine bir araştırma. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 19, 211-222.

Gonzalez-Liencre, C., Shamay-Tsoory, S. G. ve Brilne, M. (2013). Towards a neuroscience of empathy: ontogeny, phylogeny, brain mechanisms, context and psychopathology. *Neurosci Biobehavioral Reviews* 37, 1537-48. doi: 10.1016/j.neubiorev.2013.05.001.

Güleryüz, ř. O. (2009). *Kaynaştırma eğitimine devam eden engelli öğrencilerin akranları ile ilişkilerinde karşılaştıkları sorunların değerlendirilmesi* (Yüksek Lisans Tezi). Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Gümüş, M. ve Tan, . (2015). İlkokul ve ortaokul çağında kaynaştırma eğitimi gören öğrencilere karşı normal gelişim gösteren öğrencilerin tutumlarının incelenmesi. *Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3, 79-94.

Gürtunca, A. (2013). *ocuklar ve ergenler için empati leği türkiye geçerlik ve güvenirlik alışması* [Yüksek Lisans Tezi]. İstanbul Arel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Hasdemir, A. D. (2007). *Ergenlerin ve anne babalarının empatik becerileri ile aile yapılarını değerlendirmeleri üzerine bir araştırma* (Doktora Tezi). Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Jolliffe, D. ve Farrington, D.P (2006). Development and validation of the Basic Empathy Scale. *Journal of Adolescence* 29, 589-611. doi: 10.1016 / j.adolescence.2005.08.010

Kalliopuska, M. (1992, March). Holistic empathy education among preschool and school children. *Paper presented at the International Scientific Conference Comenius Heritage and Education of Man*, Prague, Czech Republic.

Kargın, T. (2004). Kaynaştırma: tanımı, gelişimi ve ilkeler. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi zel Eğitim Dergisi*, 5 (2), 1-13.

Kaya, A. ve Siyez D.M. (2010). KA-SI ocuk ve ergenler için empatik eğilim leği: geliştirilmesi geçerlik ve güvenirlik alışması. *Eğitim ve Bilim Dergisi*, 25(156), 110-125.

Kırcaali-İftar, G. (1998). Özel gereksinimli bireyler ve özel eğitim. S. Eripek (Ed.), *zel eğitim* (s. 3-12). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi İlköğretim ğretmenliği Lisans Tamamlama Programı.

Köksal Akyol, A., Sali, G. ve Körükçü, . (2011). Children's emphatic tendencies with respect to their gender and grade level. *The 2011 Barcelona European Acedemic Conference*. Conference Proceedings, ISSN Number: 1539-8757 (print); 2157-9660 (online). p. 1045-1051. Barcelona, Spain.

Köseoğlu, A. (2013). *İlköğretim dördüncü ve beşinci sınıf ğrencilerinin algıladıkları ebeveyn kabul-red düzeyleri ile empatik eğilim düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi*. (Yüksek lisans tezi). İstanbul Arel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Lawrence, E.J, Shaw, P., Baker, D., Baron-Cohen, S. ve David, A.S. (2004). Measuring empathy: reliability and validity of the empathy quotient. *Psychological Medicine* 34, 911-920. doi: 10.1017 / S0033291703001624.

Leijssen, M. (2004). 'Empathie als instrument voor effectieve geneeskunde' [Empathy as an Instrument for effective medicine], in M. Leijssen & N. Stinckens (eds.), *Wijsheid in gesprekstherapie*, pp. 313-332, Leuven Universitaire Press, Belgium.

Maine, F. (2013). How children talk together to make meaning from texts: A dialogic perspective on reading comprehension strategies, *Literacy*, 47, 150-156.

Milli Eğitim Bakanlığı (2010). *zel Eğitim ve Rehberlik Hizmetleri Ynetmeliği*. 31.05.2006 tarih ve 26184 sayılı Resm Gazete.

Milli Eğitim Bakanlığı (2021). Stratejik Plan (2020-2021) [İnternet: 10.09.2021] http://sgb.meb.gov.tr/www/icerik_goruntule.php?KNO=424%20icerik/44g%03%BCrsou.

Nakken, H., and S.J. Pijl.(2002). Getting along with classmates in regular schools: A review of the effects of integration on the development of social relationships. *International Journal of Inclusive Education* ,6 no. 1: 47-61.

Nopembri S, Rithaudin A. ve YoshioSugiyama S. (2017). Developing children's communication and social awareness skills in volcano disaster areas through physical education and sports programs. *Advances in Physical Education* ,7(1):15-25.

Okagaki, L., Diamond.K.E., Kontas,S.j. ve Hestenes, L. (1998). Correlates of young children's interactions with classmates with disabilities. *Early Childhood Research Quartety*,13,67-86.

zbalta, M. (2019). *Spor yapan ve yapmayan ortaöğretim ğrencilerinin iletişim becerileri ile empatik eğilim düzeylerini bazı değişkenler açısından incelenmesi* (Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

zdin, . (2005). ukurova niversitesi ğrencilerinin sporun ve spora katılımlarının sosyalleşmeyle ilişkisi üzerine görüşleri. *Sportmetre Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, III (2) 77-84.

Palak, Z., Kirenko, J., Gindrich, P., Kazanowski, Z. ve Pielecki, A. (2009). Student teachers in special education and their readiness to work with gifted and talented children. *Gifted and Talented International*, 24(1), 39-48.

Parchomiuk, M. (2019). Teacher empathy and attitudes towards individuals with disabilities. *International Journal Of Disability, Development And Education*, 66(1), 56-69.

Rehber, E. (2007). *İlkğretim ikinci kademe ğrencilerinin empatik eğilim dzeylerine gre atışma özme davranışlarının incelenmesi* (Yüksek Lisans Tezi). ukurova niversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.

Rueckert, L. ve Naybar, N. (2008). Gender Differences in Empathy: The Role Of The Right Hemisphere. *Brain And Cognition*, 67(2), 162-167.

Salı, G. (2013). İlköğretim ikinci kademedeki çocukların empatik eğilimlerinin ve benlik kavramlarının incelenmesi. *Kuramsal Eğitimbilim Dergisi*, 6(4), 496-519.

Sarı, M. ve zgk, A. (2014), Ortaokul ğrencilerinde okula aidiyet duygusu ve empatik sınıf atmosferi algısı. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 13(2), 479- 492.

Sayın, K. B. (2010). *İlköğretim birinci kademe ğrencilerinin empati becerileri ile anne-baba tutumları arasındaki ilişki* (Yüksek Lisans Tezi). Maltepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Schieman, S. ve Van Gundy, K. (2000). The personal and social links between age and self-reported empathy. *Social Psychology Quarterly*. 63 (2), 152-174.

Seymen, S. (2007). *KKTC Gazimağusa devlet hastanesinde çalışan yüksek hemşire ve hemşirelerin empatik eğilimleri ile yatan hastaların hemşirelere karşı duydukları memnuniyet düzeyleri* (Yüksek Lisans Tezi). Yakın Doğu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Lefkoşa.

Shamay-Tsoory, SG (2011). The neural bases for empathy. *The Neuroscientist* 17, w1018-24. doi: 10.1177 / 1073858410379268

Sucuoğlu, B. ve Kargın, T. (2008). *İlköğretimde Kaynaştırma Uygulamaları Yaklaşımlar Yöntemler Teknikler*. İstanbul: Morpa Kültür Yayınları.

Sucuoğlu, B. ve Kargın, T. (2010). *İlköğretimde Kaynaştırma Uygulamaları*. Ankara: Kök Yayınevi.

Swaim, K. F. ve Morgan, S. B. (2001). Children's attitudes and behavioral intentions toward a peer with autistic behaviors: Does a brief educational intervention have an effect, *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 31, 195-205.

Taner Derman, M., Cıvcık, Y., Baykara, S. ve zınar, S. (2019). Sınıflarında kaynaştırma ğrencisi olan ve olmayan 4-6 yaş çocuklarının bakış açısı alma becerilerinin belirlenmesi. *Trakya Üniversitesi Trakya Eğitim Dergisi*, 9(3), 580-589.

Toussaint, L. ve Webb, J. R. (2005). Gender differences in the relationship between empathy and forgiveness. *The Journal Of Social Psychology*, 145(6), 673-685.

Townsend, M. A. R., Wilton, K. M. ve Vakırad, T. (1993). Children's attitudes toward peers with intellectual disability. *Journal of Intellectual Disability Research*, 37(4), 405-411. doi: 10.1111/j.1365-2788.1993.tb00883.x294-321.

Uysal A.Z. (2019). *İlkokul ğrencilerinin kaynaştırma öğrencilerine yönelik tutumları ile empatik eğilim düzeyleri arasındaki ilişki (Kocaeli ili rneği)* (Yüksek Lisans Tezi). Sakarya Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Kocaeli.

Zonneveld, L., Platje, E., de Sonnevile, L., Van Goozen, S., ve Swaab, H. (2017). Suçlu davranış riski yüksek çocuklarda duygusal empati, bilişsel empati ve sosyal dikkat. *ocuk Psikolojisi ve Psikiyatrisi Dergisi*, 58 (8), 913-921.

Villa, R.A., Thousand, J.S., Meyers, H. ve Nevin, A. (1996). Teacher and administrator perceptions of heterogeneous education. *Exceptional Children*, 63: 29-45.

Wlodarski, R. (2015). The relationship between cognitive and affective empathy and human mating strategies. *Evolutionary Psychological Science*, 1, 232-240.

Wong, D. K. P. (2008). Do contacts make a difference?: The effects of mainstreaming on student attitudes toward people with disabilities. *Research in Developmental Disabilities*, 29(1), 70-82.

Yavuz, A. . (2019). *zel yetenekli olan ve olmayan öğrencilerde empatik eğilim ve sosyal duygusal öğrenme becerileri arasındaki ilişki* (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi, Lisans st Eğitim Enstitüsü, İstanbul.

Yazıcı, Y. (2018). *Algılanan ana baba tutumlarının duygusal empati üzerindeki etkisinin incelenmesi* (Yüksek Lisans Tezi). skdar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Yılmaz, İ. ve Akyel, Y. (2008). Beden eğitimi ğretmen adaylarının empatik eğilim düzeylerinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 9(3), 27-33.

Yüksel, A. (2004). Empati eğitim programının ilköğretim ğrencilerinin empatik becerilerine etkisi. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 17(2), 341-354.